

DESWARTE, Th. (coord.). *La liturgie hispanique (II)*. Poitiers: Centre d'Études Supérieures de Civilisation Médiévale. Université de Poitiers, 2015. Cahiers de civilisation médiévale Xe-XIIe siècles, 68 année-Octobre-Novembre. 337-445 pàgs. [21 x 27].

Publicació que conté cinc articles sobre la temàtica de la litúrgia hispànica a principis de l'Edat Mitjana, concretament durant l'etapa visigoda. En primer lloc Miguel C. VIVANCOS es refereix a la introducció de la litúrgia romana als monestirs de San Sebastián de Silos i San Millán de la Cogolla per mitjà de dos manuscrits. Cal remarcar que la modificació de la litúrgia es va produir lentament. Sembla que a Castella va canviar el ritual a partir de l'any 1081; aspecte que coneixem per la modificació dels llibres litúrgics. La litúrgia romana es va introduir a la marca hispànica a partir de 1071, primer als monestirs de l'Aragó i després als de Navarra i Castella. Si bé a les primeres còpies de llibres al monestir de Silos es copiava la litúrgia hispànica, amb el temps aquesta es va desplaçar, així com les cerimònies i rituals. Consten uns apèndixs amb els calendaris de Silos, una còpia del ritual de casament a un text carolingi, les oracions de la missa ordinària i tres lisapnoteques desaparegudes en l'actualitat.

Alain RAUWEL es planteja la introducció del ritual romà al regne de Lleó en el període del rei Alfons VI i com es va portar a terme la romanització de la litúrgia hispànica. Coincideix amb el papat de Gregori VII i sembla que no es va donar una imitació directa entre les fonts italianes i les espanyoles, encara que l'apropament als textos ha servit a l'autor per observar la proximitat entre rituals i els vincles eclesiàstics. Té en compte la litúrgia anti-Gregoriana i les influències àrabs que es troben a la litúrgia.

Miquel S. GROS I PUJOL comenta les sis parròquies mossàrabs de Toledo a principis del s. XIII. Aquestes varen ser creades el s. XII, i tingueren una jurisdicció pròpia amb la finalitat d'absorbir els cristians que fugien d'al-Andalus. La seva descripció es localitza al llibre de Rodrigo Jiménez de Rada *De rebus Hispaniae*.

Susana ZAPKE exposa el renaixement del rite visigòtic a la música litúrgica i la còpia d'aquests documents o fonts abans o després de la seva renovació. La ciutat de Toledo al ser reconquerida es convertí en un centre de còpia de manuscrits, els quals durant el s. XVIII per motius religiosos i polítics varen ser editats. L'interès de l'autora consisteix en observar com eren aquests rites i com formaven part de la cultura espanyola.

El darrer treball que trobem –que no forma part del dossier– és el de Claudio GALDERISI que se centra en el recull de cròniques de Michel Zink i l'estudi que fa del lèxic i l'alfabet poètic medieval. Les cròniques tenen una finalitat didàctica i el llibre serveix per completar els poemes dels trovadors, els quals aporten una perspectiva crítica i mostren els aspectes estètics que s'inserten en el discurs sobre l'amor conjugal, natural, de Deu o per Deu.

Cal recordar que el recull es la segona aportació sobre el tema que es publica als *Cahiers de civilisation médiévale*.

IHE
(Secretaria de la revista)

Traducción de la reseña anterior:

Publicación que contiene cinco artículos sobre la temática de la liturgia hispánica a principios de la Edad Media, concretamente durante la etapa visigoda. En primer lugar Miguel C. VIVANCOS se refiere a la introducción de la liturgia romana en los monasterios de San Sebastián de Silos y San Millán de la Cogolla a través de dos manuscritos. Debemos señalar que la modificación de la liturgia se produjo lentamente. Parece que en Castilla cambió el ritual a partir del año 1081, y su conocimiento se debe a la modificación de los libros litúrgicos. La liturgia romana se introdujo en la marca hispánica a partir de 1071, primero en los monasterios de Aragón y después en los de Navarra y Castilla. Si bien en las primeras copias de libros en el monasterio de Silos se copiaba la liturgia hispánica con el tiempo esta se desplazó, así como las ceremonias y rituales. Constan unos apéndices con los calendarios de Silos, una copia del ritual de matrimonio en un texto carolingio, las oraciones de la misa ordinaria y tres lisapnotecas desaparecidas en la actualidad.

Alain RAUWEL se plantea la introducción del ritual romano en el reino de León en el periodo del rey Alfonso VI y como se llevó a cabo la romanización de la liturgia hispánica. Coincide con el papado de Gregorio VII y parece que no se dio una imitación directa entre las fuentes italianas y las españolas, aunque la aproximación a los textos ha servido al autor para observar la proximidad entre rituales y los vínculos eclesiásticos. Tiene en cuenta la liturgia anti-Gregoriana y las influencias árabes que se encuentran en la liturgia.

Miquel S. GROS I PUJOL comenta las seis parroquias mozárabes de Toledo a principios del s. XIII. Estas fueron creadas en el s. XII, y tuvieron una jurisdicción propia con la finalidad de absorber a los cristianos que huían de al-Andalus. Su descripción se encuentra en el libro de Rodrigo Jiménez de Rada *De rebus Hispaniae*.

Susana ZAPKE expone el renacimiento del rito visigótico en la música litúrgica y la copia de estos documentos o fuentes antes o después de su renovación. La ciudad de Toledo al ser reconquistada se convirtió en un centro de copia de manuscritos, los cuales durante el s. XVIII por motivos religiosos y políticos fueron editados. El interés de la autora consiste en observar como eran estos ritos y como formaban parte de la cultura española.

ÍNDICE HISTÓRICO ESPAÑOL

ISSN: 0537-3522

CEHI- Universitat de Barcelona (octubre 2017)

El último trabajo que encontramos –no ceñido al tema- es el de Claudio GALDERISI que se centra en la recopilación de crónicas de Michel Zink y en el estudio del léxico y el alfabeto poético medieval. Las crónicas tienen una finalidad didáctica y el libro sirve para completar los poemas de los trovadores, los cuales aportan una perspectiva crítica y muestran los aspectos estéticos que se insertan en el discurso sobre el amor conyugal, natural, de Dios o por Dios.

Debemos recordar que se trata de la segunda recopilación sobre el tema realizada por *Cahiers de civilisation médiévale*.

IHE
(Secretaria de la revista)